

Konsekvensutredning ved Petroleumsutvinning

Kandidatnummer 168373
Veileder: Sigrid Schütz
Antall ord: 10850

Innhold

1 Innledning	3
2 Miljøforvaltning	3
2.1 Miljøforvaltning generelt	3
2.2 Føre var – prinsippet	5
2.3 Grunnloven § 110 b	6
3 Konsekvensutredning ved åpning av områder	8
3.1 Innledning	8
3.2 Konesjonssystemet	8
3.2.1 Konesjonssystemets oppbygging	8
3.2.2 Konsekvensutredning	9
3.2.3 Åpning av områder – krav til konsekvensutredning	10
3.3 Tildeling av utvinningstillatelser	12
3.3.1 Hvem blir tildelt utvinningstillatelse?	12
3.3.1.1 Forholdet til EØS –avtalen ved tildeling av utvinningstillatelse	12
3.3.2 Utvinningstillatelsens karakter	13
3.4 Bærekraftig petroleumsutvinning	13
4 Konsekvensutredning ved utbygging og drift	14
4.1 Innledning	14
4.2 Rettighetshavers plan for utbygging og drift	14
4.3 Hvorfor krav om konsekvensutredning?	16
4.3.1 Hvem skal stå for konsekvensutredningen?	16
4.3.2 Hva skal utredes?	17
4.3.3 Kostnader ved konsekvensutredninger – utfordringer	20
4.4 Utilstrekkelig konsekvensutredning	20
4.4.1 Virkninger av utilstrekkelig konsekvensutredning	20
4.4.2 Rettsvirkninger av brudd på konsekvensutredningskrav	21
5 Oppsummering	23
6 Forkortelser	24
6.1 Lover, forskrifter	24
6.2 Andre forkortelser	24
7 Forarbeider og andre offentlige dokumenter	25
8 Avgjørelser	25
9 Litteratur	25

1 Innledning

Petroleumsvirksomheten på den norske kontinentalsokkelen har vært den største bidragsyteren til den velferden Norge har utviklet i løpet av de tiår siden man oppdaget olje. Etter hvert som kunnskapen om miljø og skadelige utslipp har blitt større, har dette også ført til forandringer ved utvinningen av petroleum. Kravene til en petroleumsutvinning som skal ta hensyn til det marine miljøet har blitt strengere, både i forhold til de krav som stilles til staten ved åpning av områder, og til petroleumsforkomstens rettighetshaver.

Dette har på overordnet plan gjort seg gjeldende i Grunnloven som pålegger staten å sikre at petroleumsutvinningen skjer på en slik måte at miljøet tar minst mulig skade. Staten har på bakgrunn av dette en plikt til å sikre at lovgivningen er utformet på en slik måte at petroleumsutvinning er i samsvar med de krav som stilles overordnet.

Det er på denne bakgrunn at konsesjonssystemet kommer til syne. Konsesjonssystemet har sin bakgrunn i at staten har sett det nødvendig å tildele private aktører å utvinne petroleum på statens initiativ. Dette skjer på bakgrunn av tildeling av utvinningstillatelser. Før dette kan skje må staten foreta konsekvensutredninger på det området som åpnes for utvinning. En konsekvensutredning er en redegjørelse av de konsekvenser som petroleumsutvinningen vil føre med seg. Her skal man legge frem om miljøet vil bli påvirket, og i hvilken grad det vil bli påvirket. Man har statens konsekvensutredning, som går på området i sin helhet, og rettighetshavers konsekvensutredning, som går mer spesifikt til verks. I det følgende skal begge utredninger gjøres rede for og ses i sammenheng med de krav samfunnet og lovgivning stiller til petroleumsutvinning, sett i sammenheng med krav om å ivareta miljøhensyn.

2 Miljøforvaltning

2.1 Miljøforvaltning generelt

Før man kan bevege seg inn på de mer spesifikke reglene om hvordan man skal gå frem når man skal utarbeide en konsekvensutredning etter at tillatelse om utbygging og drift av en petroleumsforkomst på et geografisk område er gitt, er det viktig at man får en oversikt over hva miljøforvaltningen rent generelt omfatter. På den måten får man et mer helhetlig bilde av tilstanden og utfordringene man står overfor når man kommer innenfor de mer spesifikke regler og retningslinjer som regulerer konsekvensutredning på petroleumssektoren.

En god miljøforvaltning har blitt mer og mer viktig i de senere år, og dette gir seg særlig til kjenne i petroleumssektoren som er en av hovednæringene i Norge. Det sier seg derfor nærmest selv at man har et strengt forsvarlighetskrav i forhold til utøvelsen av petroleumsutvinningen. Dette gjelder både med tanke på at man ønsker å tjene mest mulig penger på de fossile ressursene, samtidig som man må ta hensyn til miljøet som blir belastet. Videre kan man også si at vern av miljøet ofte er nødvendig for å sikre grunnlaget for andre viktige næringsinteresser.¹ Herunder for eksempel fiskerinæringen som ville lidd stort dersom det marine miljø skulle ha blitt utsatt for miljøskadelige utslipp som følge av petroleumsvirksomhet på kontinentalsokkelen.

¹ Bugge, Miljøforvaltningsrett s. 16

Et viktig prinsipp i forbindelse med miljøforvaltningen, er prinsippet om bærekraftig utvikling. Dette prinsippet ble allment kjent gjennom rapporten *Vår felles framtid*.² Bugges definisjon av bærekraftig utvikling er ”en utvikling som dekker dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at framtidige generasjoner skal få dekket sine behov”.³ I dette ligger det at man må utnytte de ressursene man har for å således dekke de behov man har, både med tanke på energi og matvareproduksjon, og samtidig utnytte de på en slik måte at man ikke forringer fremtidige generasjoners mulighet til å gjøre nettopp det samme. Når det gjelder olje og gassutvinning, faller det seg naturlig å slå fast at mulighetene for oljeutvinning ikke vil vare evig.

Det er et faktum at Norge, slik som ressursene er kjent i dag, har nådd ”peak oil”.⁴

Peak oil er en betegnelse som ble lagt frem av den amerikanske M. King Hubbert og er også kjent som ”Hubbert’s Peak of Oil production.” Dette er en betegnelse på toppunktet for utvinning av olje. I dette ligger det at det er på dette punktet, ”peak oil” det blir hentet maksimalt med olje opp fra et felt. Etter at dette punktet er nådd, vil kurven gå nedover og mindre olje vil bli utvunnet. Oljeproduksjonen på norsk kontinentalsokkel har minsket med gjennomsnittlig fire prosent per år siden maksimalnivået på 3.1 millioner fat per dag i år 2000.

Det er derfor viktig at man utvinner petroleum på sakkelen på en forsvarlig måte, slik at f.eks fiskerinæringen kan fortsette etter at petroleumforekomstene har tatt slutt, og at man således legger opp til at fremtidige generasjoner kan ha et sunt maritimt miljø.

Prinsippet kan oppfattes som et vagt prinsipp. På den ene siden ønsker man en økonomisk vekst, mens man samtidig ønsker å ivareta miljøet. Dette vil på petroleumssektoren føre til at disse to kolliderer med hverandre, og man kan si at vektingen vil bli omvendt proporsjonal. Desto mer man vektlegger den økonomiske veksten, desto mindre ivaretatt blir miljøet. Bakgrunnen for dette er at miljøvennlig ressursforvaltning på petroleumssektoren er kostnadskrevende.

2.2 Førre var – prinsippet

Førre var – prinsippet er et prinsipp som gir uttrykk for hvordan man ønsker å forvalte miljø og naturressurser i Norge. Det er ikke et særnorsk prinsipp, men er utviklet i internasjonal miljøpolitikk. Prinsippet ble for alvor satt på dagsorden i Rio – erklæringen i 1992 hvor det het at ”For å beskytte miljøet skal statene ut fra egne forutsetninger gjøre utstrakt bruk av førre var – prinsippet...”.⁵

Det blir også omtalt som forsiktighetsprinsippet. Dette prinsippet innebærer at man ikke skal ta noen unødige sjanser som kan sette miljø sikkerheten på spill. Prinsippet kan også omformuleres til å innebære at ”tviilen skal komme miljøet til gode”.⁶

² ”Vår felles framtid”

³ Bugge, Miljøforvaltningsrett s. 61

⁴ Data hentet fra Oljedirektoratet

⁵ FN – konferansen om miljø og utvikling i Rio de Janeiro, Brasil 1992

⁶ Bugge, Miljøforvaltning s. 68

Prinsippet var tidligere ikke direkte hjemlet i lov eller forskrift men det kom til uttrykk i en stortingsmelding fra 1997 hvor det uttaltes at

”Prinsippet om å være føre var innebærer at dersom det er fare for alvorlig eller uomstøtelig skade, skal ikke mangel på full vitenskapelig sikkerhet bli brukt som grunn til å gjennomføre et naturinngrep eller utsette miljøvernpolitiske tiltak. Mulige skadevirkninger må tillegges betydelig vekt når mål fastsettes.”⁷

I dag kommer dette prinsippet til uttrykk i den nye naturmangfoldlovens § 9 som sier at:

”Når det treffes en beslutning uten at det foreligger tilstrekkelig kunnskap om hvilke virkninger den kan ha for naturmiljøet, skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet. Foreligger en risiko for alvorlig eller irreversibel skade på naturmangfoldet, skal ikke mangel på kunnskap brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe forvaltningsvedtak.”

Ordlyden i denne loven sier mye det samme som kom frem i stortingsmeldingen, men hvor stortingsmeldingen bruker ordene ”full vitenskapelig sikkerhet”, bruker naturmangfoldloven bare ordet ”kunnskap”. På den måten setter naturmangfoldloven terskelen lavere enn prinsippet i stortingsmeldingen, slik at i dag legger man seg på en noe strengere linje i forhold til det som tidligere var oppfatningen ved anvendelsen av føre var- prinsippet.

Når man taler om et prinsipp, ligger det i det at det ikke er direkte rettslig bindende og vil derfor bare få betydning i forhold til hvilken linje man skal legge seg på. Det setter ikke opp noen sanksjoner eller påbud, men forsøker å stake ut en kurs. På den annen side, kan man heller ikke si at det finnes noe som begrenser adgangen til å bygge lovgivning eller politikk på dette prinsippet. Og videre er det heller ingen plikt til å legge dette prinsippet til grunn ved utformingen av lov eller politikk.⁸

Det som prinsippet derimot fører med seg, er at prinsippet i mange tilfeller brukes som tolkningsmiddel ved utøvelsen av miljøpolitikken, og da ved de skjønsmessige bestemmelsene innenfor de nærmere bestemte regler. Dette blir også uttrykkelig sagt av Regjeringen og Stortinget i en stortingsmelding fra 2002-2003. Her sies det at ”Til grunn for miljøvernpolitikken ligger prinsippet om naturens tålegrense og føre-var-prinsippet.”⁹

I en underrettsdom, lagmannsretten, brukte retten føre var-prinsippet som et ulovfestet prinsipp ved vurderingen av om en rettsanvendelse var riktig, og hevdet at dette prinsippet var nødt til å legges til grunn innenfor viltforvaltningen.¹⁰ Det uttaltes at ”..., men det er et bærende element innen viltforvaltning at ”føre var”-prinsippet skal gjelde idet man etter foretatt felling ikke kan gjenopprette den tidligere faktiske situasjon dersom utviklingen likevel skulle bli en annen enn formodet.” Denne dommen er riktignok innenfor viltforvaltningen, men gir allikevel uttrykk for hvordan vurderingen av føre var – prinsippet kan brukes ved fare for uopprettelig miljøskade. Man kan ikke gjenopprette skaden dersom den inntreffer, og da må hensynet til det som er utsatt for en eventuell skaderisiko gå foran. Dette vil være særlig aktuelt på petroleumssektoren. Dommen kan innenfor dette fagfeltet

⁷ St.meld. nr. 58 (1996 – 97)

⁸ Bugge, Miljøforvaltning s. 70

⁹ St.meld. nr.25 (2002 – 2003)

¹⁰ RG 2000 s. 1125 (s. 1138)

tjene som argument for at dersom det forekommer et stort utslipp av petroleum og andre farlige kjemikalier, vil dette få enorme ringvirkninger på miljøet, og man bør derfor tilegne seg god kunnskap forut for utvinningen av olje.

Rettskildemessig vil heller ikke en lagmannsrettsdom ha samme vekt som en dom avsagt i Høyesterett, men den kan allikevel vise hvordan man oppfatter prinsippet i det praktiske rettslige liv.

Bugge drøfter inngående om det er en plikt til å anvende prinsippet som et viktig moment ved rettsanvendelse og subsumsjon, og sier at det vil bero på en vurdering av de relevante rettskilder. Og argumenterer videre ut fra dette at myndighetene har en plikt til å ta hensyn til prinsippet og legge vekt på det, og også avhengig av risikoens art og omfang – la det være utslagsgivende ved anvendelsen av rettsreglene.¹¹

Selv om man nå kan begrunne en slik plikt i loven, må plikten ha vært der forut for kodifiseringen.

Det ville jo uten unntak ha blitt lagt vekt på de momenter prinsippet omtaler ved subsumsjonen, selv om man ikke refererer til føre-var-prinsippet som det utslagsgivende eller bærende moment. Føre-var-prinsippet ligger som regel som et bakteppe for lovgivningen, og det er derfor naturlig at det blir lagt vekt på ved skjønnsutøvelsen generelt der det er fare for alvorlige eller irreversible skader. At man etter naturmangfoldloven nå har fått lovfestet dette, forteller at dette har vært et tungtveiende prinsipp som må gjøre seg enda sterkere gjeldende innenfor miljøforvaltningen.

2.3 Grunnloven § 110 b

Ordlyden i § 110 b første ledd sier at ”Enhver har Ret til et Milieu som sikrer Sundhed og til en Natur hvis Produktionsævine og Mangfold bevares” og videre at ”Naturens Resourcer skulle disponeres ud fra en langsigtig og alsidig Betragtning, der ivaretager denne Ret ogsaa for Efterslægten”. En naturlig forståelse i denne bestemmelsen er i første punktum at retten til et godt miljø er noe som enhver borger har *rett* på. Dette innebærer i sin tur at noen har en plikt til å sikre denne retten. Dette vil være statens oppgave å sikre.

Videre ser man at prinsippet om bærekraftig utvikling er implisert i annet punktum. Det heter der at man skal disponere naturens ressurser på en slik måte at denne retten som er nevnt i første ledd også skal komme neste generasjon til gode. På denne måten har man fått lovfestet prinsippet om bærekraftig utvikling, slik at dette blir et sterkt hensyn og moment å ta i betraktning ved miljøforvaltningen.

Andre ledd i denne bestemmelsen, så ser man at den sier noe om hvordan man skal ivareta retten som nevnt i første ledd. I andre ledd heter det at borgerne er ”berettigede til Kundskab om Naturmilieuets Tilstand og om Virkningene af planlagte og iværksatte Indgreb i Naturen”. Denne bestemmelsen innebærer at enhver har rett til miljøinformasjon og at den som planlegger å starte med en virksomhet som kan medføre miljøpåvirkninger, må foreta en konsekvensutredning. Ordlyden sier ”Kundskab om Naturmilieuets Tilstand og om Virkningene af planlagte...Indgreb...”. Det er dette som utgjør essensen av en konsekvensutredning. Man skal skaffe seg kunnskap om de inngrep som skal foretas, og man skal redegjøre for virkningene av inngrepene. Dette kommer også særskilt til uttrykk i petroleumsløven, som skal redegjøres for nedenfor.

¹¹ Bugge, Miljøforvaltning s. 72

På denne måten ser man at bestemmelsen pålegger staten plikt til å sørge for at man har den tilstrekkelige kunnskap i forhold til det inngrep som skal gjøres, i tillegg til å sikre åpenhet rundt prosessen.

Når bestemmelsen sier ”Indgreb i Naturen”, menes det også her forurensing, slik bestemmelsen naturlig må forstås. Det er altså ikke bare de faktiske, fysiske inngrep, men også utslipp til luft, jord og vann.

Endelig sier tredje ledd i bestemmelsen noe om hvordan man skal sikre de rettigheter og plikter som fremgår av de to første leddene.

Her sier tredje ledd at: ”Statens Myndigheder give nærmere Bestemmelser til at gennemføre disse Grundsætninger”. I dette ligger det at de to første leddene ikke er ment å ha direkte anvendelse på praktiske spørsmål som måtte dukke opp med tanke på forurensing, eller inngrep i naturen. Grunnlovens § 110 b er således et prinsipp med stor vekt, men ikke ment å skulle anvendes direkte på rettslige spørsmål, jf. ”...give nærmere Bestemmelser..”. Men Grunnlovens § 110 b vil nok være anvendelig som et tolkingsprinsipp i forhold til andre bestemmelser der det vil måtte foretas en vurdering.

Bestemmelsens tredje ledd sier at myndighetene skal sikre disse prinsippene gjennom å gi lover og forskrifter. Det er altså bestemmelsens oppgave å sikre at det blir gitt lovgivning som sikrer miljøhensyn. På denne måten kan man si at bestemmelsen først og fremst får rettslig betydning på den måten at den pålegger staten å gi lovgivning som sikrer at miljøforvaltningen skjer på en forsvarlig og veloverveid måte, der man vektlegger miljøhensyn opp mot andre hensyn, f.eks næringshensyn.

I forhold til denne avhandlingen, kan man si at Grunnloven har sikret at det i petroleums lov og forskrift er gitt et krav om at det skal foretas konsekvensutredninger før man får godkjent utbygging og drift av et område.

Det vil imidlertid kunne bli aktuelt å anvende bestemmelsen direkte dersom Stortinget hadde bestemt seg for å fjerne mye av miljølovgivningen.¹²

Man kan også hevde at myndigheter alltid plikter å vurdere forholdet til standardene i § 110 b ved utarbeidelse av lover som kan få betydelige miljøvirkninger.¹³

Høyesterett på sin side, har brukt bestemmelsen i noen saker hvorpå tolkningen av en bestemmelse har blitt vektlagt i den retningen som ligger nærmest prinsippene i § 110 b. I Rt. 1993 s. 528 ble det uttalt at hensynet til å unngå trafikkforurensning ”dreier seg om et hensyn som har vesentlig betydning på tvers av forvaltningssektorene. I så måte er dette en del av de overordnede miljøhensyn som det er en målsetning å innarbeide i beslutningsprosessene – jf. det prinsipp som nå er nedfelt i Grunnloven § 110 b – og som nettopp miljøvernmyndighetene er satt til å vareta.”

I teorien hevdes det også at bestemmelsen kan anvendes for å sette skjønnsutøvelser, som har avgjørende betydning i selve saken, til side der det ikke har blitt tatt gode nok utredninger og vurderinger.¹⁴

Selv om det kan bli aktuelt at bestemmelsen brukes for å sette skjønnsutøvelser i enkeltsaker til side, vil nok det i praksis være svært sjelden at rettsvesenet griper inn i forvaltningsskjønn på departementsnivå i saker som omhandler petroleumsvirksomhet.

¹² Bugge, Miljøforvaltning s. 76

¹³ Bugge, Miljøforvaltning s. 76

¹⁴ Bugge, Miljøforvaltning s. 78

Dette er typisk virksomhet som har krevd store ressurser og har fyldige rapporter i ryggen, og terskelen øker da for at domstolene skal gripe inn og overprøve dette skjønnet. Dette vil da naturligvis innebære at saksbehandlingsreglene vil bli meget viktige i behandlingen av hvordan man får en forsvarlig miljøforvaltning. Det er dette Grunnloven og de generelle miljøforvaltningsrettslige prinsipper søker og ivareta.

3 Konsekvensutredning ved åpning av områder

3.1 Innledning

I det følgende skal man se mer konkret på hvordan man sikrer en forsvarlig utvinning av petroleum på kontinentalsokkelen. Det vil bli sett nærmere på konsesjonssystemet overordnet og hvordan man går frem for å åpne et område, og hvilke betraktninger som gjøres. Deretter skal det sees nærmere på selve konsekvensutredningen og hvordan man går frem ved en slik utredning. Videre vil det sees på hva som rent faktisk skal utredes og hvordan man går til verks med dette. Det er forskjell på hvordan man skal gå frem med konsekvensutredninger ved åpning av områder, og den mer spesifikke felt – utredning som pålegges rettighetshaver. Først skal jeg ta for meg utredning overordnet, og deretter videre om rettighetshavers utredning i kapittel 4.

3.2 Konsesjonssystemet

3.2.1 Konsesjonssystemets oppbygging

Det som ligger til grunn i konsesjonssystemet, er det som slås fast i Lov av 29. november 1996, om utvinning av petroleum § 1-1 hvor det sies at ”Den norske stat har eiendomsrett til undersjøiske petroleumforekomster og eksklusiv rett til ressursforvaltning.”¹⁵ I dette ligger det at all petroleum eies av staten Norge, og at denne petroleum kan forvaltes etter den norske stats ønsker. Alt som skal unntas fra dette, eller tildeles andre å bestemme, må derfor gis særskilt hjemmel i lov.

Som man har sett ovenfor vil man også i denne sammenheng se koblinger til prinsippet om bærekraftig utvikling og samtidig ønsket om å utvinne mest mulig petroleum. Dette fremgår også av forarbeidene hvor det uttrykkes at ”Målet er å sikre best mulig ressursutnyttelse og høyest mulig verdiskaping...”¹⁶ Petroleumslovens § 1-2 andre ledd sier at:

”Petroleumsressursene skal forvaltes i et langsiktig perspektiv slik at de kommer hele det norske samfunn til gode. Herunder skal ressursforvaltningen gi landet inntekter og bidra til å sikre velferd, sysselsetting og et bedre miljø og å styrke norsk næringsliv og industriell utvikling samtidig som det tas nødvendige hensyn til distriktpolitiske interesser og annen virksomhet.”

Ut fra dette kan det sies at ressursforvaltningens kjerne innenfor petroleum retten, er å hente ut mest mulig verdier på en bærekraftig måte.

Måten man har valgt å gjøre dette på i petroleum loven, er at man har et konsesjonssystem som tilrettelegger for private aktører å bidra.

¹⁵ Petroleumsloven

¹⁶ Ot. Prp. nr. 46 (2002 – 2003) s. 6

Dette blir gjennomført ved at staten tildeler utvinningstillatelser etter petrl. § 3-3. Bestemmelsen sier at utvinningstillatelser kan tildeles av regjeringen på ”nærmere bestemte vilkår”. Slik ordlyden fremstår, setter dette ingen begrensninger i retten til å tildele en slik tillatelse, men retter seg nærmere bestemt mot selve utvinningstillatelsen. Bestemmelsen sier at man ”kan” tildele utvinningstillatelser, og forlengelsen av dette betyr da at man også kan stille krav til utvinningstillatelser. Det foreligger derfor ikke noen plikt til dette. Men dersom man stiller krav, må disse være begrunnet i hensynet til ”nasjonal sikkerhet, offentlig orden, folkehelse, transportsikkerhet, miljøvern, vern av biologiske ressurser og nasjonale skatter av kunstnerisk, historisk eller arkeologisk verdi...”¹⁷ Krav som ikke springer ut av disse, kan derfor ikke stilles. Kravene som her eksemplifiseres vil i stor grad gjøre seg gjeldende ved de krav som stilles til en påfølgende konsekvensutredning som pålegges de ulike rettighetshavere etter petrl. § 4-2. Dette blir behandlet nærmere senere i avhandlingen.

Petroleumslovens § 3-3 tredje ledd sier noe om hva virkningene av en utvinningstillatelse skal være. Det sies at ”En utvinningstillatelse gir enerett til undersøkelse, leteboring, og utvinning av petroleumsforekomster på områder som omfattes av tillatelsen. Rettighetshaver blir eier av den petroleum som produseres.”

Ordlyden i denne bestemmelsen er ganske åpen, og gjør tydelig klart hva en slik utvinningstillatelse omfatter, nemlig rett til å undersøke, lete og utvinne. Og videre at man blir eneråder av det som produseres.

Når loven sier at man blir eier av det som produseres, innebærer dette en viktig begrensning. Man blir ikke eier av den utvunnede petroleum før den produseres. Dette ble beskrevet i forarbeidene til den gamle petroleumsloven som at eiendomsretten går over på rettighetshaver når den passerer reservoarbergarten og passerer gjennom perforeringen inn i en produksjonsbrønn, NOU s. 59 jf. Ot.prp. nr. 72 (1982 -83) s. 47.

Det må allikevel bemerkes at dette bare er det enkle utgangspunkt. Realiteten bak en slik utvinningstillatelse vil først vise seg i de nærmere bestemmelser i petroleumsloven. Man vil her måtte bevege seg nærmere inn i de etterfølgende tillatelser og påbud i konsesjonssystemet.

3.2.2 Konsekvensutredning

Hensikten med konsekvensutredninger er at man skal oppnå best mulig kunnskap om miljøvirkninger og hvilke forhold som gjør seg gjeldende for det tiltak som iverksettes. Det kan også beskrives som ”en systematisk klarlegging av visse konsekvenser av et tiltak, særlig med sikte på de virkninger for miljøet som tiltaket kan få.”¹⁸ Dette vil derfor ha stor betydning i beslutningsprosessen, da det danner grunnlaget for avgjørelser.

Videre kan man også si at konsekvensutredningen har en annen side – nemlig å styrke avgjørelsen i sin helhet ved at viktige hensyn er observert og registrert. Dette er med på å styrke den løsning som velges og ivaretar idéen om en demokratisk prosess.

Konsekvensutredning har naturligvis en forvaltningsrettslig side mot det prosessuelle. Dette innebærer at innholdet i avgjørelsen ikke har kravsform.¹⁹ Dette innebærer at man ikke kan kalle avgjørelsen for et rettskrav etter loven. Det er også samsvar mellom konsekvensutredningsreglene og forvaltningslovens § 17 første ledd.²⁰ Regelen i fvl. § 17 første ledd stiller et krav om at forvaltningen skal påse at saken er ”...så godt opplyst som mulig før vedtak treffes...”. Ut fra dette kan man utlede en plikt til å vurdere en sak grundig fra begge sider før man tar beslutninger. Allikevel blir denne regelen noe generell og vid, og

¹⁷ Petr.forskr. § 11 andre ledd.

¹⁸ Backer, s. 131

¹⁹ Backer, s. 132

²⁰ Lov av 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker

kan derfor ikke sikre et godt nok beslutningsgrunnlag i den enkelte sak. Det er derfor supplert med egne saksbehandlings og konsekvensutredningsregler i spesiallovgivningen. Dette blir drøftet nærmere nedenfor.

3.2.3 Åpning av områder – krav til konsekvensutredning

Med de krav man har etter bærekraftig utvikling og de miljøinteresser prinsippet søker og ivareta, og etter Grunnlovens prinsipp i § 110 b, er det en forutsetning at man har åpnet de aktuelle områder for petroleumsvirksomhet før man kan tildele konsesjoner til de ulike aktørene. Dette har sin bakgrunn i at man skal kvalitetssikre åpningen av områder, og ha kontroll på virksomheten.

Når loven bruker ordet ”nye områder” innebærer dette at det er tale om områder som ikke allerede har petroleumsvirksomhet. I praksis anses hele området som ligger sør for 62. breddegrad for åpnet.²¹ Dersom man ønsker å utvide områder innenfor dette området, kan det være tilstrekkelig med en forenklet saksbehandling.

Der dette ikke er tilfellet, må man følge kravene etter petrl. § 3-1. Det må altså være tale om ”Nye områder”.

En slik åpning av områder, er derfor underlagt krav som må overholdes. Dette skjer ved at det må foretas en vurderingsprosess hvor det må tas stilling til de miljø- og næringsmessige virkninger en slik åpning vil ha på det aktuelle geografiske området. Dette er krav som er hjemlet i petrl. § 3-1 som sier at det før åpning av nye områder med sikte på tildeling av utvinningstillatelser, ”skal... finne sted en avveining mellom de ulike interesser som gjør seg gjeldende på det aktuelle området. Under denne avveiningen skal det foretas en vurdering av de nærings – og miljømessige virkninger av petroleumsvirksomheten og mulig fare for forurensninger samt de økonomiske og sosiale virkninger som petroleumsvirksomheten kan ha.” Det er en totalvurdering som skal legges til grunn for avgjørelsen av om man velger å åpne opp et nytt område. En slik totalvurdering blir foretatt med bakgrunn i det som kommer frem av konsekvensutredningen. Departementet har uttalt at en slik konsekvensutredning skal vurdere virkningene av petroleumsvirksomheten ”på alle sider av samfunnslivet og natur og miljø til havs og på land”.²² Dette vil i praksis si at man må vurdere hvordan de ulike næringer, spesielt fiskerinæringen, og miljøet vil bli påvirket av åpningen av et slikt område.

Med bakgrunn i det som ovenfor er nevnt om en miljøforvaltning i tråd med de prinsipper som ble nevnt under bærekraftig utvikling, føre var – prinsippet og grunnloven, ser man at det allerede her gjør seg gjeldende krav til prosessen frem mot åpning av områder. På denne måten sikrer Grunnloven § 110 b at det i startfasen av petroleumsvirksomhet skjer en forsvarlig prosess. Dette trekkes også frem av departementet i forarbeidene hvor det uttales at

”... I 1992 fikk Grunnloven en ny bestemmelse i § 110 b. Bestemmelsen fastslår at det skal foretas utredninger av de miljømessige konsekvensene av tiltak som kan ha innvirkning på miljøet. Utredningen skal bl.a. sørge for informasjon til og danne grunnlag for medvirkning fra allmennheten i beslutningsprosessen. Departementet finner at § 3-1 tilfredsstiller de kravene Grunnloven § 110 b oppstiller. Både lovens ordlyd og den praksis som er utviklet, gjør bestemmelsen også til en regel om konsekvensutredninger...”²³

²¹ Ot. Prp. Nr. 72 (1982 -83) s. 44

²² Ot.prp.nr. 72 (1982- 83) s. 44

²³ Ot.prp. nr. 43 (1995 – 1996) s. 33

Loven beskriver ikke hvilke momenter som skal gjøre seg gjeldende i en slik utredning, og det kan derfor være vanskelig å fastslå entydig hvilke minstekrav som gjør seg gjeldende ved en slik utredning. Det er i alle tilfeller kun snakk om åpning av området for å undersøke om det finnes petroleum. På bakgrunn av dette kan det virke noe kunstig å skulle fastslå hvilke nærings – og miljøvirkninger en slik åpning vil få. Det viktige må være at man har foretatt fornuftige avveininger og vurderinger før man bestemmer seg for å åpne opp det aktuelle området.

Man har imidlertid noen føringer om dette i kapittel 2A i forskriften til petroleumsloven.²⁴

I petroleumsloven er det bestemmelser som legger til grunn konsekvensutredninger som en del av et større beslutningsgrunnlag ved åpning, utbygging og drift av petroleumsforekomster. Formålet med petroleumsforskriften er å nærmere regulere hva en KU skal inneholde rent spesifikt.

I petr.forskr. § 6 b, uttales det at det skal utarbeides et forslag til utredningsprogram.

Dette forslaget til program skal redegjøre for hvilke forhold som det skal gjøres rede for, og hvilke utredninger som anses som nødvendige for et godt beslutningsgrunnlag. Deretter skal programmet sendes til høring til berørte myndigheter og interesseorganisasjoner, samt gjør forslaget tilgjengelig for offentligheten på internett. Programmet blir fastsatt med bakgrunn i forslaget og eventuelle endringer på bakgrunn av det som må ha kommet frem i høringsuttalelser.

Her ser man at det hele veien ønskes å ha en åpen prosess. Dette er med på å sikre at den avgjørelsen som blir tatt, er i samsvar med rettsoppfatningen til de ulike myndigheter, interesseorganisasjoner og offentligheten for øvrig.

Imidlertid kan det virke som om det vil være vanskelig å få stoppet en slik prosess dersom man mener at viktige vurderinger og konsekvenser ikke er gjort rede for, da det ikke er et krav om at prosessen skal stoppe opp dersom det foreligger sterke negative innsigelser fra de berørte parter. Disse skal riktignok vurderes, og tas i betraktning ved vedtagelsen av programmet, men de har ikke noe selvstendig grunnlag med tanke på å hindre en vedtagelse.

Etter at man har vedtatt programmet, skal man foreta selve konsekvensutredningen. Denne konsekvensutredningen skal basere seg på programmet som er fastsatt, jf petr.forskr. § 6c jf. § 6b. Her kan man se at forutberegnelighetsprinsippet i forvaltningsretten gjør seg gjeldende. Man skal ikke risikere at momenter som ble fastsatt i programmet for utredningen ikke skal bli tatt med i den endelige KU.

De krav til avgjørelsesgrunnlaget, som blir fastsatt i petr.foskr. Følger kravene i petrl. § 3-1 om en totalvurdering av alle viktige moment, samt en del tilleggsmomenter som må tas med i vurderingen.

Etter at konsekvensutredningen er foretatt, skal denne sendes på høring til de berørte parter som vil få en frist til å uttale seg. Denne skal normalt være på tre måneder, men ikke mindre enn seks uker.²⁵

Deretter skal åpningen av området fremlegges for Stortinget, hvor det samtidig beskrives hvordan man har vurdert virkningene av åpningen og høringsuttalelsene og hvilken betydning de har hatt for avgjørelsen.²⁶ I en slik saksfremleggelse skal det videre vurderes om ”det bør

²⁴ Forskrift av 27.juni 1997 nr. 653 til lov om petroleumsvirksomhet

²⁵ Petr.forskr. § 6 c tredje ledd

²⁶ Petr.forskr. § 6 d

stilles vilkår med sikte på å begrense og avbøte negative virkninger av vesentlig betydning”, jf. Petr.forskr. § 6 d.

Etter denne prosessen er gjennomført, kan man åpne et nytt område og det vil være mulig for private aktører å søke om utvinningstillatelse.

Som nevnt ovenfor vil de være vanskelig for berørte parter å kunne trenere en slik prosess. Bakgrunnen for dette er at avgjørelser etter §§ 6b og 6c ikke anses som enkeltvedtak etter forvaltningsloven, jf. Petr.forskr. § 6a andre ledd.

Det er derfor viktig at man har strenge vilkår både etter petroleumsloven og den tilhørende forskriften som sikrer at man får saken så godt opplyst som mulig, før man kan åpne et nytt område.

3.3 Tildeling av utvinningstillatelse

3.3.1 Hvem blir tildelt utvinningstillatelse?

Petroleumslovens § 3-5 setter som krav for tildeling av utvinningstillatelse at departementet må ”i alminnelighet utlyse det området som det kan søkes om utvinningstillatelse for.” Dette er med på å sikre en åpen prosess der ulike aktører kan søke om tillatelse. Mindre selskaper vil derfor også ha en mulighet til å søke om tillatelse på lik linje med de større.

Lovens § 3-5 andre ledd sier at ”tildelingen skal skje på grunnlag av saklige og objektive kriterier samt de krav og vilkår som er angitt i kunngjøringen.” Ved at man oppstiller et slikt krav, sikrer man at tildelingen skjer på en mest mulig rettferdig måte. Men uansett vil teknisk kompetanse og finansiell styrke bli vektlagt. Imidlertid må dette være uproblematisk ved vurderingen. En fornuftig og rasjonell tildeling tilsier at dette må være den riktige løsningen.

Utvinningstillatelser kan bli gitt i en periode på inntil 10 år, jf. Petrl. § 3-9.

3.3.1.1 Forholdet til EØS – avtalen ved tildeling av utvinningstillatelse

Deler av EU retten inngår i norsk rett som følge av tiltredelsen av ”EØS – avtalen”.²⁷ Dette fører til at norske myndigheter ikke kan forfordle norske interesser og norske selskaper. Det følger av EØS – avtalen art 4 som sier at ”Enhver forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet skal være forbudt innenfor denne avtales virkeområde...”

En interessant observasjon er at lovens § 6 unntar Svalbard fra EØS –avtalen, hvilket kunne ført til en annen vinkling av utvinningstildelesen dersom det ble oppdaget petroleum på havbunnen utenfor Svalbard.

Selv om dette er regulert som et pålegg i lov, ville man neppe ha tilgodesett norske selskaper og interesser uten et slikt pålegg, da det er et flertall av internasjonale selskaper som sitter inne med teknisk kunnskap og kompetanse man ikke kunne ha vært foruten. Gjennom å la internasjonale aktører delta, sikrer man tilgang til viktig ”know- how” innenfor petroleumsindustrien.

²⁷ Lov av 27. november 1992 nr 109 om gjennomføring av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS- loven). § 1, jf. EØS – avtalen art. 6.

3.3.2 Utvinningstillatelsens karakter

Etter at det er besluttet å åpne opp et område med tanke på utvinning, kan det søkes om utvinningstillatelse. Som nevnt ovenfor, innebærer en slik tillatelse en "enerett til undersøkelse, leteboring og utvinning av petroleumsforekomster på områder som omfattes av tillatelsen...", jf. Petrl. § 3-3 andre ledd.

Bestemmelsens siste ledd sier at regjeringen kan sette som vilkår for tildeling av utvinningstillatelse "at rettighetshaverne inngår avtaler av bestemt innhold seg imellom." Dette innebærer at det kan stilles krav om at det skal inngås avtaler rettighetshaverne som f. eks. omfatter samarbeidsavtaler. Når loven bruker uttrykket "rettighetshaverne", skyldes dette at det som oftest gis utvinningstillatelser til flere aktører for samme område. Petroleumsloven § 1-6 litra j sier også at en rettighetshaver kan være en fysisk eller juridisk person, "eller flere slike personer,..." Videre sies også at uttrykket "rettighetshaver" kan omfatte både "rettighetshaverne samlet og den enkelte deltager." Den mest naturlige forståelsen av dette uttrykket innebærer at det er den som besitter utvinningstillatelsen som er rettighetshaver, om dette er en enkelt eller flere i lag.

Et samarbeid mellom ulike rettighetshavere på et felt, blir i fagmiljøet ofte omtalt som Joint operating Agreement (JOA), og innebærer som uttrykket direkte oversettes ved; et felles samarbeid.

Departementet skal også utpeke eller godkjenne en operatør for området, jf. Petrl. § 3-7. Operatøren for et område er ett av de oljeselskap som deltar i den aktuelle samarbeidsavtalen mellom de ulike aktørene. Når loven sier "utpeke eller godkjenne" har dette sammenheng med at det ofte vil være avklart selskapene seg imellom hvem de ønsker skal være operatør for området. Operatøren har det daglige ansvaret for driftingen av bore – og utvinningsvirksomheten på oljefeltet.

Ofte vil operatøren være det selskap som har fått tildelt størst prosentandel av det som utvinnes, men trenger ikke være det. Teknisk kunnskap og kompetanse vil ofte være utslagsgivende for valg av operatør. Det er derfor ikke uvanlig at Statoil er operatør på bakgrunn av sin størrelse som selskap, selv om det ikke skulle ha fått størst prosentandel av det som utvinnes på feltet.

3.4 Bærekraftig petroleumsutvinning

Petroleumslovens § 4-1 stiller opp krav til hvordan petroleumsutvinning skal skje, og sier at

"Utvinning av petroleum skal foregå på en slik måte at mest mulig av den petroleum som finnes i hver enkelt petroleumsforekomst, eller i flere petroleumsforekomster sammen, blir produsert. Utvinningen skal skje i samsvar med forsvarlige tekniske og sunne økonomiske prinsipper og slik at øding av petroleum eller reservoarenergi unngås. For å oppnå dette, skal rettighetshaver fortløpende vurdere utvinningsstrategi og tekniske løsninger og iverksette nødvendige tiltak."

Dette kan defineres som petroleumslovens "bærekraftig utvinning - prinsipp." Tanken bak utvinningen er at man skal produsere mest mulig petroleum på en best mulig måte. I dette ligger det, som man kan lese direkte av bestemmelsen, at man skal produsere mest mulig petroleum "...i samsvar med forsvarlige tekniske og sunne økonomiske prinsipper og slik at øding av petroleum eller reservoarenergi unngås."

Tredje ledd i bestemmelsen sier som en konsekvens av prinsippene i første og andre ledd at man hele tiden må vurdere hvordan man utvinner petroleumsforekomstene og tilpasse seg de ulike situasjoner som kan oppstå for at man skal kunne etterleve de krav som petrl. § 4-1 første og andre ledd oppstiller. Rettighetshaver vil derfor kunne sies å ha en forpliktelse til å sørge for at innretningene er utrustet og utformet slik at petroleumsressursene produseres på best mulig måte.²⁸

4 Konsekvensutredning ved utbygging og drift

4.1 Innledning

Under dette kapitlet skal det sees nærmere på hvordan rettighetshavers konsekvensutredning blir utført og de krav som stilles til denne. Før selve konsekvensutredningen skal finne sted, er det et krav om at rettighetshaver må forelegge en plan som redegjør for selve konsekvensutredningen. Reglene som regulerer rettighetshavers konsekvensutredningsplikt er hjemlet i petroleumsloven, med spesiallovgivning i forskriften til loven. Denne forskriften vil i det følgende bli brukt aktivt for å vise fremgangsmåten under rettighetshavers utbygging og drift av et område.

Reglene vil bli analysert og drøftet i lys av de miljøfovaltningskrav man har drøftet i kapittel 2.

4.2 Rettighetshavers Plan for utbygging og drift (PUD)

Dersom en rettighetshaver av en petroleumsforekomst bestemmer seg for å bygge ut en aktuell petroleumsforekomst, plikter han å legge frem en plan for utbygging og drift av denne, hvorefter planen må godkjennes av departementet før utbygging skjer, jf. Petrl. § 4-2 første ledd. Dette vil i praksis si OED. Og det legges til grunn i forarbeidene at man ønsker å samle myndighetsutøvelsen på området. Her fremgår det at ønsket er at behandlingen av konsekvensutredningen tas hånd om av ett og samme departement for å sikre en samlet vurdering av prosjektet. Videre sies det at ”Departementet anser en slik samlet myndighetsbehandling for å ha stor betydning når det gjelder ivaretagelsen av overordnede samfunnsmessige målsettinger knyttet til utnyttelse av petroleumsressursene.”²⁹

Bestemmelsen sier videre noe om hva en slik plan skal inneholde. Det nevnes at den skal inneholde ”...en beskrivelse av økonomiske, ressursmessige, tekniske, sikkerhetsmessige, nærings og miljømessige forhold samt opplysninger om hvordan en innretning vil kunne disponeres ved avslutning av petroleumsvirksomheten.” Det vil i denne avhandlingen bli fokusert på vilkåret om beskrivelsen av ”miljømessige forhold”.

²⁸ Høringsnotat om forslag til endringer i petroleumsforskriften – OED 05/00813 – 1.

²⁹ Ot.prp.nr. 43 (1995 – 1996) s. 17

I enkelte tilfeller er det mulig for rettighetshaver å søke om fritak for fremleggelse av PUD.³⁰ Dette fremgår av petrl. § 4-2 sjette ledd som sier at departementet etter søknad kan frafalle krav om PUD. Det vil være i de færreste tilfeller at man slipper å utarbeide PUD. Avgjørelsen må tas etter en helhetsvurdering.

Det er flere moment som gjør seg gjeldende. I veiledningen til petroleumsforskriften, nevnes det blant annet at hele forekomsten må kunne produseres fra eksisterende innretninger som er omfattet av godkjent PUD, og forekomsten må ligge ved et område som allerede er godkjent. Videre må forekomsten ligge innenfor et konsesjonsbelagt område. Man må ha nødvendig avtale mellom ulike rettighetshavere dersom det er grunnlag for samordning.

Ytterligere må modifikasjoner på innretninger ikke medføre økt risiko for mennesker, miljø og materielle verdier.³¹

I motsetning til petroleumsloven og petroleumsforskriften, er ikke veiledningen til PUD juridisk bindende. Den er ment å være retningsgivende i forhold til anvendelsen av lov og forskrifter. Det vil allikevel være meget praktisk å bruke denne veiledningen da den er utarbeidet av Oljedirektoratet og er ment å gjøre det enklere for det enkelte selskap å ”utarbeide en PUD...som oppfyller myndighetenes krav.” Det vil derfor ha meget for seg å se hen til denne ved anvendelsen av petroleumsforskriften, da den angir spesifikt hva som er viktigst ved utformingen av PUD og KU. På denne måten kan man si at den i hvert fall i det ytterste har en rettslig betydning ved fortolkningen av reglene, selv om den ikke er rettslig bindende.

Når loven bruker uttrykket ”...beskrivelse av...miljømessige forhold...”, følger det implisitt av ordlyden at det skal foretas en vurdering av mulige miljøskadelige virkninger og hvordan utbyggingen av et felt kan påvirke miljøet. Det må derfor foretas en konsekvensutredning. Forarbeidene til petrl. § 4-2 sier at man må se regelen i lys av blant annet nasjonale krav og ”herunder blant annet bestemmelsen i Grl. § 110 b.”³² Dette er et meget godt eksempel på at nettopp kravene i Grl. § 110 b har spilt inn i utformingen av bestemmelsen i petroleumsloven, og er direkte tatt inn og gjort til et viktig prinsipp ved rettsanvendelsen og subsumsjonen av reglene om konsekvensutredning. Med bakgrunn i dette kan det sies at Grl. § 110 b til en viss grad har direkte rettslig betydning ved ivaretagelsen av miljøhensyn i petroleumssektoren.

4.3 Hvorfor krav om konsekvensutredning?

Som nevnt ovenfor, stiller man som krav om at det skal utformes en konsekvensutredning for at man skal få ”en systematisk klarlegging av visse konsekvenser av et tiltak, særlig med sikte på de virkninger for miljøet som tiltaket kan få.”³³ Det er dette som er selve kjernen av en konsekvensutredning.

³⁰ Når det brukes betegnelsen rettighetshaver, menes uttrykket slik det defineres i petrl. § 1-6 litra j.

³¹ Veiledning til plan for utbygging og drift av en petroleumsforekomst (PUD) og plan for anlegg og drift av innretninger for transport og for utnyttelse av petroleum (PAD). Utgitt av Oljedirektoratet 18. mai 2000.

³² Ot.prp.nr.43 (1995 – 1996) s. 41

³³ Backer s.131

Det sies også i høringsutkastet til ny ”veiledning for plan for utbygging og drift” (VPUD) at KU skal sikre at virkningene som blir presentert ved en slik, blir tatt i betraktning under PUD.³⁴ Videre skal KU brukes som grunnlag når det skal tas stilling til om godkjenning skal gis, og på hvilke vilkår det skal gis. KU skal i alle tilfeller ”sikre at myndighetene har et godt beslutningsgrunnlag.”³⁵ Som nevnt ovenfor, vil ikke VPUD ha noen bindende rettslig virkning, men all den tid den faktisk blir brukt av de forskjellige aktører, må det legges til grunn at den er meget relevant i så måte. Høringsutkastet ivaretar samme retningslinje som man i dag opererer med i den någjeldende VPUD.³⁶

Mange av de samme momentene som ble nevnt under statens KU – plikt, gjør seg også gjeldende ved kravene til den enkelte rettighetshavers KU. Her finner man også en side mot forvaltningslovens § 17 om at saken skal være så godt opplyst som mulig, før vedtak treffes. Det som må sies å være en av hovedforskjellene mellom statens KU og rettighetshavers KU, er at rettighetshavers KU baserer på seg en faktisk utbygging.

En annen viktig hovedforskjell mellom de to ulike KU er det geografiske. Staten har som nevnt ansvar for å utrede et langt større geografisk område enn hva rettighetshaver er forpliktet til under PUD.

Dersom man leser ordlyden til petrl. § 4-2, sier den ”Beslutter rettighetshaver å bygge ut en petroleumsforekomst...”. Ordlyden sier her at retten til å bygge ut er tilstede, og rettighetshaver kan velge å bygge ut. I dette ligger det implisitt at kravene til å bygge ut er oppfylt. Konsekvensutredningen blir således et tillegg, hvis funksjon er å gjøre til kjenne hvordan man bygger ut, og virkningene av en slik utbygging. Det er i praksis slik at KU må godkjennes av departementet for at man skal kunne bygge ut, men ordlyden kan tyde på at utbygging kan skje umiddelbart. Siste ordlyden sier imidlertid at man må forelegge en PUD som må godkjennes.

Men i det at man i denne omgang skal foreta en KU for en nært forestående utbygging, viser at det vil stilles strengere krav til rettighetshavers KU, enn til statens som er en mer generell og overordnet KU for et større geografisk område. Det gjør det ikke mindre viktig å foreta KU for statens vedkommende, men terskelen for hva som aksepteres må ligge lavere fordi her har staten selv kontroll med fremgangsmåten.

Bakgrunnen for at man pålegger rettighetshavere å utarbeide en KU, henger altså sammen med ønsket om et grundig og godt utarbeidet beslutningsgrunnlag.

4.3.1 Hvem skal stå for konsekvensutredningen?

Ordlyden i petrl. sier at det er rettighetshaver som skal stå for KU.³⁷ Dette er et ganske vidt begrep i denne sammenheng, og gir ikke godt nok svar i så måte. Rettighetshaveruttrykket kan favne om flere rettighetshavere, selv om loven bruker uttrykket både i ental og flertallsform.

Petroleumsforskriften setter samme krav til rettighetshavers utbygging som til staten og krever at det før selve KU skal utarbeides et utredningsprogram for KU i PUD.³⁸

Petroleumsforskriften sier også at det er rettighetshaver som skal gjøre dette. Da vil forutsetningen etter det som er nevnt ovenfor, være at det er operatøren for det enkelte

³⁴ Veiledning til plan for utbygging og drift av en petroleumsforekomst (PUD) og plan for anlegg og drift av innretninger for transport og for utnyttelse av petroleum (PAD). Høringsutkast 16. oktober 2008.

³⁵ VPUDH s. 16

³⁶ VPUD s. 22

³⁷ Petrl. § 4-2, første ledd

³⁸ Pforskr. § 22

området som skal ha ansvaret for et slikt utredningsprogram. Dette er også kommet til uttrykk i VPUD som sier at KU skal utarbeides av rettighetshaverne, ”som regel operatør,...”.³⁹

Det er altså operatøren som, på vegne av alle de respektive parter, har ansvaret for gjennomføringen av utredningsprogrammet og KU. Som tilfellet var for statens KU, skal KU utarbeides på bakgrunn av utredningsprogrammet. Man skal sikre at det som ble nevnt i utredningsprogrammet ikke skal utelukkes fra den endelige KU. Dette fremgår eksplisitt av pforskr. § 22 a, andre ledd.

4.3.2 Hva skal utredes?

Kravene til hva som skal utredes fremgår spesifikt av petroleumsforskriften § 22a.

Utgangspunktet er at alt som kan påvirkes, i større eller mindre grad, av utbyggingen av en petroleumsforekomst skal gjøres rede for i KU.

Ordlyden i pforskr. § 22a sier at en KU i en PUD av en petroleumsforekomst ”skal redegjøre for virkningene utbyggingen kan ha for næringsmessige forhold og miljømessige forhold, herunder forebyggende og avbøtende tiltak”. Dette er det alminnelige utgangspunkt som sier at det som er relevant av konsekvenser for utbyggingen skal utredes.

Av de viktigste punktene som pforskr. § 22 a. nevner, kan man for det første se hen til pforskr. § 22 a. a) som sier at KU skal blant annet ”beskrive alternative utbyggingsløsninger som rettighetshaver har undersøkt og begrunne valg av utbyggingsløsning og utvinningsstrategi, redegjøre for kriteriene for det valg som er gjort, samt beskrive eventuelle påfølgende utbyggingstrinn, tilknytning til andre felt og landanlegg og eventuell samordning av petroleumsvirksomhet,...”. Det første punktet i pforskr. § 22a, pålegger rettighetshaver å redegjøre for andre alternativ enn det man setter opp som hovedalternativ og begrunne hvorfor man har valgt det ene alternativet foran det andre. Rent språklig kan uttrykket ”har undersøkt” tolkes på ulike måter. For det første kan man si at det gir uttrykk for en streng linje, i og med at man ikke bare kan vise til andre alternativ, men man må også ha undersøkt det. Dette vil da kunne sikre at man har funnet frem til den løsningen som er best begrunnet, med tanke på hvilke nærings og miljøkonsekvenser de ulike løsninger vil føre med seg. Dette vil i så fall harmonere med det som går frem av prinsippet om å være føre var, og Grl. § 110 b.

På den andre siden kan det tolkes som en lite streng linje, i og med at uttrykket åpner opp for en tolkning hvor utbygger selv kan velge de alternativ som skal undersøkes, jf. ”har undersøkt”. Dette kunne da føre med seg at utbygger velger de enkle alternativ, og beskriver disse, fordi det er tid og kostnadssparende. Denne løsningen ville allikevel ikke ha ført med seg fare for at rettighetshaver tar lett på konsekvensutredningskravet, da man har krav om høringsrunder etter at konsekvensutredningen er avgitt departementet.⁴⁰ Etter mitt syn, er åpenhet i reglene en fordel, fordi det gjør det enklere for ulike parter å komme med innspill i høringsrundene. På denne måten er det lettere å angripe de valgte alternativ, og gjøre departementet oppmerksom på problem man mener må sees nærmere på.

³⁹ VPUD s. 26. Dette kommer også til uttrykk i VPUDH s. 20

⁴⁰ Se note 24

Videre sier pforskr. § 22a. b) at man i konsekvensutredningen skal

”beskrive det miljø som i vesentlig grad kan bli berørt, og vurdere og avveie miljøkonsekvenser av utbyggingen, herunder:

- beskrive utslipp til sjø, luft og jord,
- beskrive eventuelle materielle verdier og kulturminner som kan bli berørt som følge av utbyggingen,
- vurdere konsekvensene av de tekniske løsninger som er valgt,
- klargjøre hvordan miljøkriterier og – konsekvenser har vært lagt til grunn for de tekniske løsninger som er valgt,
- beskrive mulige og planlagte tiltak for å hindre, redusere og om mulig oppveie betydelige negative miljøvirkninger,”

Dette punktet er det mest sentrale med hensyn til hvilke miljømessige vurderinger som må ha blitt tatt stilling til før tillatelse gis til utbygging av det aktuelle felt. Generelt stiller dette punktet et krav til at man må gi en beskrivelse av miljøet som kan bli påvirket av utbyggingen og driften av feltet, og foreta en vurdering av hvilke konsekvenser dette kan føre med seg. Hjemmelen er ikke ment å være uttømmende jf. ”herunder”, men stiller allikevel opp en rekke kumulative krav til hvilke aspekter som må beskrives og redegjøres for i konsekvensutredningen.

Dette fører til at man får en regel som har et minstekrav til hva som må tas med i konsekvensutredningen, men som samtidig åpner opp for at man skal kunne kreve nærmere redegjørelse av hvordan man har vurdert de ulike konsekvensene. På denne måten sikrer forvaltningen seg en sikkerhetsventil som man kan bruke dersom man føler at man ikke har fått fylldige nok rapporter om det aktuelle området.

Dersom man ser på de enkelte punkt som er stilt opp i hjemmelen, ser man at det vil være en meget omfattende utredning som må fremlegges av rettighetshaver, og det er som regel disse punkt som vil være de avgjørende, selv om loven ikke fremstår som uttømmende.

Det er disse punktene OED vil ha som en sjekkliste når de skal ta stilling til om KU har oppfylt kravene til godkjent PUD, eller om det må kreves tilleggsutredning eller supplerende opplysninger. Tilleggsutredning eller supplerende opplysninger blir først pålagt etter at KU har vært på høring og eventuelle høringsuttalelser har gjort det nødvendig med utvidet utredning, typisk dersom det er avdekket nye problemstillinger av høringsinstansene som vil være av vesentlig betydning for vedtak av godkjennelse av KU.⁴¹

Normalt vil det ikke kreves tilleggsutredninger utover de som eventuelt ble krevd i det fastsatte utredningsprogrammet.

Tilleggsutredninger vil bare være nødvendig dersom departementet mener at det må ytterlige utredninger til for å oppfylle kravet en godkjent PUD.

Bakgrunnen for at det normalt ikke kreves tilleggsutredninger utover det som ble fastsatt i utredningsprogrammet, er at det har funnet sted en høringsrunde før det endelige program er fastsatt. Ved denne høringen ble det anledning for de berørte parter og andre myndigheter å komme med innspill. Slike høringer åpner også opp for at man kan gi innspill til hva man mener bør tas med i konsekvensutredningen. Og det er jo på bakgrunn av et slikt program at KU blir utført. Dette er etter min mening en fornuftig fremgangsmåte.

Dersom man ser på det første punktet som omhandler beskrivelsen av utslipp til ”sjø, luft og jord”, vil dette altså innebære at operatøren må beskrive om det vil forekomme utslipp av f.eks borekaks, olje og kjemikalier til sjøen, og eventuelt hvor store disse vil være. Det

⁴¹ VPUD

fremgår ikke av lov, forskrift eller veiledning hvor presis man må være i angivelsen av eventuelle utslipp.

Dette innebærer at forvaltningen må ut fra eget skjønn vurdere hvilke utredningskrav som skal settes og hvor detaljert man må være. En naturlig følge av dette blir at det i hvert enkelt tilfelle må bli en konkret vurdering, hvor man må ta størrelsen på feltet i betraktning i forhold til utslippene. Selv om utslippene skulle bli større en ønsket, vil ikke dette medføre at man ikke har oppfylt kravene til utredningsplikten. Så lenge man er presis og detaljert i angivelsen av utslippene, vil utredningsplikten anses oppfylt etter forskriften.

Neste punkt i pforskr. 22a b) krever at det skal beskrives hvordan selve utbyggingen kan komme til å påvirke materielle verdier og kulturminner. Dette punktet er et punkt som innebærer at det må undersøkes om utbyggingen vil medføre at materielle verdier og/eller kulturminner går tapt eller blir betydelig forringet som følge av utbyggingen. Dette vil ofte være en møysommelig prosess som utgjør en sentral del av konsekvensutredningen. En slik rapport vil ofte være utarbeidet av Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU) og vil bli forelagt den som er operatør på området.

I konsekvensutredningen for utbyggingen av Goliatfeltet, ga ENI Norge AS NIKU i oppdrag å vurdere konsekvenser for kulturminner og kulturmiljøer.

Når pforskr. nevner kulturminner, er definisjonen på dette gitt i Kulturminnelovens (kulml.) § 2.⁴² Her defineres kulturminner som "...alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til."

Videre fremgår det av kulml. § 4 at kulturminner som er eldre enn 1537, erklærte stående byggverk fra perioden 1537-1650 og samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet. I tillegg til dette omfatter fredningen etter kulml. § 6 en sikringssone på 5m.

Dette innebærer at prosessen etter dette må være en nøyaktig prosess, hvor man går samvittighetsfullt til verks for å få utredet best mulig.

Det neste punkt som omtaler at man må vurdere konsekvensene av de tekniske løsninger som er valgt, innebærer at man må sikre at man bruker de beste tekniske metoder og den nyeste teknologien for å utvinne olje og gass. Dette punktet samsvarer derfor også med forutsetningene i petrl. § 4-1 som sier at man nettopp skal bruke den beste teknologien for å sikre en mest mulig effektiv utvinning og ta hensyn til miljøet. I tillegg samsvarer det også med prinsippet i Grl. § 110b som ble omtalt i kapittel 2.

Neste punkt i pforskr. § 22a b) er på mange måter bare en forlengelse av det foregående. Her stilles det som vilkår at man skal klargjøre hvordan miljøkriterier og konsekvenser har vært lagt til grunn for de løsningene man har endt opp med.

Kravet om en forsvarlig ressursforvaltning kommer til uttrykk ved at man pålegger vedkommende operatør om å begrunne valget sitt.

Endelig sier det siste punktet at man må beskrive de mulige og planlagte tiltak for å hindre utslipp, begrense utslipp, og "om mulig oppveie betydelige negative miljøvirkninger." Dette punktet sier noe om at man skal forsøke å gjøre alt man kan for å begrense utslipp og å ha planer for å oppveie eventuelle betydelige negative miljøvirkninger, dersom slike skulle

⁴² Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner

oppstå. Etter ordlyden i punktene, kan man oppfatte dette som en lite streng norm, ettersom det sies at det er bare de ”betydelige negative miljøvirkninger”, som skal søkes oppveid.

Etter at KU er utarbeidet, vil denne bli sendt på ny høring.

Paragrafen gjør gjeldende i siste ledd at departementets avgjørelser ”...etter paragrafen her er ikke enkeltvedtak etter forvaltningsloven.”

4.3.3 Kostnader ved konsekvensutredninger – utfordringer

Som det fremgår av lov og forskrift, er det rettighetshaver som skal stå for KU. Dette vil da også innebære at kostnadsbildet vil ha betydning. I og med at det er de private aktørene som skal ta ansvar for kostnadene ved en slik utredning vil dette medføre et skjerpet krav til kontroll av KU.

Ved at det er tale om private aktører som har et ønske om å profitere på petroleum som utvinnes, sier det seg nærmest selv at man ikke ønsker å la KU – prosessen bli en dyr aktivitet. Men at man ønsker å bruke minst mulig penger. Staten på sin side, ønsker naturlig nok å få et best mulig avgjørelsesgrunnlag ved KU, og dette er en utfordring som må tas på alvor.

Virksomheten finansieres ved tilskudd fra deltagerne i samsvar med størrelsen av deres andeler. Den enkelte deltaker av JOA, må derfor selv sørge for å skaffe til veie de midler som trengst for å dekke sin del av kapitalbehovet.⁴³ Dette blir også omtalt som ”cash – call” – systemet.

For å sikre at man oppnår en så forsvarlig som mulig redegjørelser for konsekvensene en utbygging vil ha, er det høringsrundene som fungerer som sisteskanse.

Gjennom høringsrundene, sikrer man at det blir innsyn og at prosessen er åpen. Dette fører da naturlig nok til at kravene til KU blir skjerpet, fordi de kan etterkontrolleres.

Samtidig er det et interessant spørsmål om staten burde ha foretatt KU ikke bare ved åpningen av et område, men også den nærmere KU. På denne måten hadde staten hatt kontroll med hva som ble utredet.

På den annen side vil man ofte være mer kritisk som kontrollorgan overordnet, og på den måten kan man se mer helhetlig på utvinningsbildet, nærings og –miljømessig.

4.4 Utilstrekkelig konsekvensutredning

4.4.1 Virkninger av utilstrekkelig konsekvensutredning

Etter loven er det et krav for godkjenning for PUD at det skal foretas en miljøkonsekvensanalyse og at det i forlengelsen av dette skal foretas en KU, jf. petrl. § 4-2 jf. pforskr. § 22.

Spørsmålet kommer imidlertid mer på spissen dersom det er foretatt en KU, men denne ikke anses tilstrekkelig fra de berørte parter. Men også der hvor man kan konstantere manglende KU.

Det som gjør seg gjeldende i denne sammenheng er at avgjørelser som blir tatt av departementet i selve KU – prosessen ikke er å anse som et enkeltvedtak. Slik at mulighetene

⁴³ Selvig, Petroleumsrett til studiebruk – utdrag II s. 411

for partene ikke kan angripe slike avgjørelser. Dette må imidlertid bemerkes som kritiske innspill i høringsrundene. Resultatet av dette blir at man får flyt i prosessen som ikke stopper opp ved uenighet.

Ved utilstrekkelig konsekvensutredning må derfor departementet benytte seg av de pålegg de er gitt hjemmel til å bruke i petroleumsforskriften, om tilleggsutredning.

Som eksempel på høringsuttalelser vedrørende KU, og kravene til prosessen rundt denne, kan man se på KU vedrørende utbyggingen av Goliat – feltet.

Eni Norge, som var operatør for utbyggingen, hadde redegjort for konkrete vurderinger og tiltak som kunne gjennomføres for å redusere sannsynligheten av akutte utslipp. I sin kommentar til dette uttalte petroleumstilsynet (ptil) at ”Vi forventer at det samlede bildet av vurderinger som er gjort og sannsynlighetsreduserende tiltak som er vurdert vil fremkomme i PUD søknaden, og vil foreta vår vurdering av dette i forbindelse med vår saksbehandling av PUD.”⁴⁴

Dette viser at man forventer at det som blir fastsatt i utredningsprogrammet til konsekvensutredning skal følge med hele veien. Det er nettopp derfor man har utredningsprogrammet; for å bygge konsekvensutredningen på det som kommer frem her. Ved at Ptil. har gitt de kommentarer som ble gitt, viste de at det kommer til å bli vektlagt i søknaden om man i konsekvensutredningen har fulgt opp det som kom frem i utredningsprogrammet.

På denne måten ser man at kravene i lov og forskrift blir ivaretatt gjennom prosessen. Nemlig at hensynet til forsvarlig petroleumsutvinning og best mulig miljøforvaltning skal stå sentralt.

Et annet godt eksempel er høringsuttalelsene til Fiskeridirektoratet region Finnmark (FrF). Her påpeker FrF at de er ”inneforstått med at selv om moderne teknologi kan redusere risikoen for utslipp av olje – og kjemikalier fra oljevirkosomhet, kan man vanskelig gardere seg fullt ut mot uhell og ulykker i forbindelse med oljeleting, oljeutvinning og transport av olje langs kysten.”⁴⁵

Etter dette kommer det frem et ønske om at ilandføringen av oljen skal skje gjennom direkte ilandføring fra havbunnsanlegg på feltet, da dette vil føre med seg et lavt risikonivå samtidig som hensynet til de arktiske forhold ivaretas.

Dette synet fremstår som et ønske om hvordan man ønsker at petroleumsvirkosomheten skal fungere på daglig basis, og kan være med på å gi departementet et bredere vurderingsgrunnlag. Slik som det petroleumsforskriften legger det til grunn, kan departementet velge å godkjenne etter eget skjønn, men man må vise hvordan man har vurdert de ulike momenter og hvorfor man har valgt den løsning man har. På denne måten kan FrFs uttalelser ha noe for seg.

4.4.2 Rettsvirkninger av brudd på konsekvensutredningskrav

Det foreligger ikke særlig rettspraksis knyttet til KU spesielt. Man har imidlertid en sak fra Hr. 2009-1093-A som er inne på noe av det man har arbeidet med i denne avhandlingen.

⁴⁴ Høring av konsekvensutredning for utbygging av Goliat – feltet 22.01.2009

⁴⁵ Fiskeridirektoratet region Finnmarks høringsuttalelse til konsekvensutredning for utbygging av Goliat 22.01.2009 s. 2

Saken gjaldt gyldigheten av et vedtak om omregulering hvor det ikke var foretatt pliktig KU i forbindelse med denne. Høyesterett kom til at feilen ved å ikke foreta den pliktige KU, ikke kunne ha virket bestemmende for kommunens omreguleringsvedtak. Og på denne bakgrunn var det ikke grunnlag for ugyldighet. Dette under henvisning til forvl. § 41.

Som utgangspunkt høres dette noe banalt ut. Utgangspunktet var at under omreguleringsvedtaket, var det en plikt å utarbeide en KU. Men i og med at denne ikke kunne ha vært bestemmende for kommunens vedtak, kunne man la det passere. Dette skulle da tilsi at så lenge feilen ved å ikke ha utarbeidet en KU ikke virker bestemmende, må det godtas.

Denne regelen ville stride mot det systemet som man finner etter grl. § 110 b og prinsippet om å være føre var, sett i lys av de spesifikke reglene om KU som finnes i petrl. og pforskr.

Det må bemerkes at konsekvensutredningsreglene etter plan og bygningsloven, ikke gjelder for petroleumssektoren. Det vil være forskjeller på fremgangsmåten. Resultatet, og fremgangsmåten i denne dommen, vil derfor ikke være direkte overførbart til petroleumssektoren.

Det er nettopp derfor man har reglene om KU, for å synliggjøre at man har sett andre alternativ, men har valgt det ene. Dette sikrer rettsikkerheten og er i samsvar med rettsfølelsen til de parter som berøres under en slik prosess. Dette kommer også frem av de ankede parter anførsler.⁴⁶

Saken som redegjøres for her, er av en annen karakter enn ved de miljøkonsekvensanalyser som skal foretas innenfor petroleumssektoren, men gir allikevel en pekepinn på hvordan man vurderer forvaltningsrettslige saksbehandlingsfeil i praksis, hva i dette tilfellet gjelder manglende KU.

I denne sammenhengen lar Høyesterett feilen passere, fordi den etter forvl. § 41 ikke kan sies å ha vært bestemmende på vedtakets innhold. Førstvoterende gjør allikevel grundige vurderinger på bakgrunn av forvl. § 41 og formålet bak KU-reglene, og sier bl.a. at ”Sammenholdt med de interesser som skal ivaretas gjennom reglene om konsekvensutredning, og den komplekse utredningsprosessen det der legges opp til, vil veien frem til ugyldighet derfor kunne være kort når saksbehandlingsfeilen består i manglende eller mangelfull konsekvensutredning.” Her viser førstvoterende at poenget er tatt. Videre understrekes det at det allikevel ikke er tale om noen automatikk som sier at dersom det er mangelfullt eller manglende KU, så skal vedtaket kjennes ugyldig. Det understrekes at ”En slik presumsjon ville representere en ugrunnet stor vektning av form fremfor innhold.”⁴⁷

Førstvoterende beveger seg også nærmere inn i formålet til KU-reglene. Her sies det at ”Det kan ikke tas for gitt at de hensyn og interesser som skal ivaretas gjennom reglene for konsekvensutredning, i en konkret sak ikke også kan ivaretas innenfor rammene av en ordinær planbehandling.”

Her begrenser Høyesterett i noen grad betydningen av KU. Det er på det rene at man kan ivareta de samme hensyn og interesser som KU legger opp til innenfor den ordinære planbehandling. Men selve tanken bak KU-reglene er som kjent at man skal få et bredt beslutningsgrunnlag, selv om også planprosessen generelt legger opp til dette. Et forsvarlig beslutningsgrunnlag springer ut av, nettopp, KU-prosessen. Prosessen skal sørge for åpenhet rundt saksbehandlingen og skal vise at alternativ er vurdert. Selv om Høyesteretts uttalelser

⁴⁶ Hr. 2009 – 1093 - A s. 7

⁴⁷ Hr. 2009 – 1093 – A s. 12

kan ha meget for seg rent praktisk, ville det være uheldig om dette innenfor de juridiske baner i petroleumsretten ble regelen.

Dette er riktignok et *obiter dictum* fra førstvoterendes side, men sier allikevel noe om hvordan man omfatter tilstanden på området.

Resultatet man faller ned på, kan ikke sies å være urimelig. Det fremgikk at prosessen hadde åpnet for innspill også for de kritiske røster, og kommunen hadde i og for seg fått tilstrekkelig grunnlag for å fatte vedtak.

I denne saken kan man nok ikke kritisere Høyesterett i særlig stor grad. Det fremgikk også av dommen at det her var tale om det konkrete tilfellet. Allikevel var det tendenser i dommen som kunne peke på at et uoppfylt krav om KU, ikke nødvendigvis fører til ugyldighet, jf. forvl. § 41.

5 Oppsummering

I denne avhandlingen er det blitt vurdert hvordan konsekvensutredningsreglene kan være med på å sikre miljøhensyn i petroleumssektoren. Konsekvensutredningen i seg selv har ikke karakter av å skulle sikre miljøet, men derimot beskrive hvordan det blir påvirket. Høringsreglene som henger i lag med, derimot, sikrer at konsekvensutredningene som foretas blir gjort tilgjengelige for innspill og eventuelle bemerkninger. På den måten kan man si at konsekvensutredningsreglene er med på å sikre at miljøhensyn blir ivaretatt på petroleumssektoren. Konsekvensutredning er viktig på bakgrunn av åpenheten og at man får innsyn i hvordan de ulike aktørene går frem med sine vurderinger underveis. Uten konsekvensutredning ville rettighetshavere hatt større spillerom for egne vurderinger for hvordan man skulle angripe de utfordringer petroleumsvirksomheten har med tanke på miljø, og ville ført til dårligere kontroll.

6 Forkortelser

6.1 Lover, forskrifter

EØS-avtalen		Lov av 27. november 1992 nr 109 om gjennomføring av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS- loven).
Forvl.	Forvaltningsloven	Lov av 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker
Kumkl.	Kulturminneloven	Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner
Natmfl.	Naturmangfoldsloven	Lov av 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold
Petrl.	Petroleumsloven	Lov av 29. november 1996 nr.72 om petroleumsvirksomhet
Pforskr.	Petroleumsforskriften	Forskrift av 27. juni 1997 nr. 653 til petroleumsloven

6.2 Andre forkortelser

FrF	Fiskeridirektoratet region Finnmark
OED	Olje og Energidepartementet
PUD	Plan for utbygging og drift
JOA	Joint Operating Agreement, samarbeid mellom ulike oljeselskap om utvinning av petroleum.
VPUD	Veiledning til PUD utgitt av Oljedirektoratet 18.mai 2000
VPUDH	Veiledning til plan for utbygging og drift av en petroleumsforekomst (PUD) og plan for anlegg og drift av innretninger for transport og for utnyttelse av petroleum (PAD). Høringsutkast 16. oktober 2008.

7 Forarbeider og andre offentlige dokumenter

Ot.prp. nr. 43 (1995 – 1996)

Ot. Prp. nr. 46 (2002 – 2003)

Ot.prp. nr. 72 (1982 - 1983)

St.meld.nr. 25 (2002 – 2003)

St.meld.nr. 58 (1996 –1997)

7 Avgjørelser

Rg. 2000 s. 1125

Hr. 2009 – 1039 - A

8 Litteratur

Backer	Backer, Inge Lorange: Innføring i naturressurs og miljørett 4. utgave, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2002
Bugge	Bugge, Hans Christian: Lærebok i Miljøforvaltningsrett, Universitetsforlaget 2009
Gassavsetning	Are Brautaset, Eirik Høiby, Rune O. Pedersen, Christian Fredrik Michelet: Norsk Gassavsetning – Rettslige hovedelementer, Sjørettsfondet 1998
Nygaard	Nygaard, Dagfinn: Andres bruk av utvinningsinnretninger, Sjørettsfondet 1997
Rio – erklæringen	FN – konferansen om miljø og utvikling i Rio de Janeiro, Brasil 1992
Selvig	Selvig, Erling: Petroleumsrett til studiebruk – utdrag I, Nordisk Institutt for Sjørett 1995

Selvig	Selvig, Erling: Petroleumsrett til studiebruk – utdrag II, Nordisk Institutt for Sjørett 1995
Vår felles framtid	Verdenskommisjonen for miljø og utvikling: Vår felles framtid, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987